

4. *Кравцова Ю. В.* Методика анализа метафорического концепта / Ю. В. Кравцова // Научный часопис Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова. Серия 9. "Сучасні тенденції розвитку мов" : [зб. наук. праць]. – Вип. 9. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 126–133.
5. Метафорический фрагмент русской языковой картины мира : ключевые концепты / [отв. ред. З. И. Резанова]. – Воронеж : РИЦ ЕФ ВГУ, 2003. – 206 с.
6. *Чудинов А. П.* Россия в метафорическом зеркале : когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : Изд-во УрГПУ, 2001. – 238 с.

Кравцова Ю. В. Метафорична концептуалізація світу в художньому тексті.

Коротко викладено основні положення теорії метафоричного концепту і принципи дослідження метафоричної концептосфери, розроблені автором. Описано закономірності метафоричної концептуалізації світу в художньому тексті, встановлені в результаті аналізу метафорики російських поетів-прозаїків першої половини ХХ ст.

Ключові слова: метафорична концептосфера, метафоричний концепт, метафора, асоціат.

Kravtsova Y. V. Metaphorical conceptualization of the world in artistic text.

The article provides briefly the basic points of a theory of metaphorical concept and the principles of research of metaphor conceptual sphere developed by the author. The regularities of metaphorical conceptualization of the world in artistic text established as a result of the analysis of metaphors of Russian poets and prose writers of the first half of the XX century are described.

Keywords: metaphorical conceptual sphere, metaphorical concept, metaphor, associate.

Крокіс А. М.

Київський національний лінгвістичний університет

ПРАГМАТИКА РЕЛІГІЙНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядаються прагматичні особливості релігійних текстів. Прагматичний підхід у дослідженні релігійної комунікації, на думку автора, полягає в аналізі таких аспектів: 1) прояв фактору Божественного у мовних засобах; 2) характеристика адресанта й адресата, їх рольові функції та взаємодія у тексті; 3) мовленнєва реалізація релігійного спілкування, а саме, аналіз гомілії як жанру.

Ключові слова: прагматика, релігійний текст, іллокуція, перлокуція, жанр.

Серед наукових досліджень релігійних текстів к. ХІХ – п. ХХ ст. в Україні і Росії чимала кількість виконана в руслі прагматики [4; 9; 11; 14; 15; 20; 22]: вивчаються стратегії і тактики релігійного дискурсу на матеріалі текстів різних мов, епох, жанрів, специфіка перекладу прагматичних компонентів тощо. Ми не будемо детально аналізувати здобутки тих чи інших праць, оскільки мета даної статті більш загальна, ніж прикладна: ми хотіли б висловити деякі застереження щодо меж і можливості застосування категорій прагматики до релігійних текстів, оскільки, на нашу думку, не всі набутки секуляризованої науки варто використовувати при дослідженні матеріалу, що функціонує в сфері сакрального.

Перш ніж говорити про прагматичні особливості релігійної комунікації, визначимось із термінами. У наукових розвідках, присвячених прагмалінгвістиці / лінгвістичній прагматиці / комунікативній прагматиці / комунікативній лінгвістиці / прагмастилістиці фігурують такі основні терміни на позначення одиниць комунікації: *дискурс, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, текст*. Визначення їм даються досить різні [див. 3, с. 86–138; 16, с. 25–43; 19, с. 53–55, 351–354], інколи поняття, названі

одним терміном, не поєднані між собою нічим, окрім того, що це якийсь аспект реалізації спілкування.

Основним матеріалом нашого дослідження виступають давньогрецькі тексти, а саме гомілії Івана Золотовушого, тому ми відмежуємося від терміну *дискурс*, розуміючи під ним сам процес комунікації [3, с. 100], і користуємося терміном *текст*, розуміючи “результат комунікації” [там же], оскільки сама комунікація (проповідь Івана Золотовушого) відбулася давно, залишилася лише писемна фіксація слів проповідника без вказівок на умови, спосіб виголошення, контингент слухачів (парафіян), ефективність проповідей чи реакцію на них. Будь-які дані про інтенції автора, стосунки між ним і слухачами отримуємо з *тексту* гомілій, хоча ми погоджуємося з тим, що текст, досліджуваний у “комунікативно-діяльному функціонально-стилістичному аспекті” наближається до значення терміна *дискурс* [19, с. 54]. Проте виходячи із давності комунікації, відсутності опису ситуації її проходження й того, що мова, якою вона здійснювалася, на цей час мертва, все-таки обираємо термін *текст* [пор. 5, с. 119]. Термін *мовленнєвий акт* розглядаємо як часткове відносно загального, *дискурсу* [19, с. 351; 23, с. 412], що також доступно для аналізу лише за умов безпосередньо спостережуваної або цілісно фіксованої, з її умовами та наслідками, комунікації. Термін *жанр* використовуємо за визначенням М. М. Бахтіна як відносно стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлювань [3, с. 250], в основному, при аналізі власне лінгвістичного аспекту гомілій.

Основним аспектом, що виділив прагматичний підхід у вивченні мови, стало врахування людського фактору у функціонуванні мови. За загальновідомим визначенням Ч. Морріса, прагматика вивчає відношення знака до інтерпретатора [1, с. 8; 18, с. 325]. Проте, слід зауважити, що людський фактор, який став визначальним у формуванні антропоцентризму сучасної науки, не може бути беззастережно прийнятим на такому ж рівні, коли йдеться про сферу релігії. Антропоцентризм можна переформулювати як “еґоцентризм” (за словами Ю. С. Степанова, прагматика вивчає відношення тексту до “еґо” тексту [18, с. 332]) – людина говорить про себе, виражає себе, свої погляди, оцінки, час і простір тощо. Але у релігійному світобаченні, принаймні, у християнстві, центром усього світу є Бог. За словами апостола Павла, “все через Нього і для Нього створене” (Кол. 1:16). Якщо ж у центр ставиться людина, то це є гріхом ідолопоклонства, оскільки людина вважає себе важливішою за Бога. Тому, на нашу думку, потрібно говорити не тільки про теоцентризм християнського світогляду, а й, відповідно, про теоцентризм християнської комунікації. Ми не одинокі у такому підході. Так, на думку І. В. Бугасевої, “теоцентрична парадигма визначає людину і мову як творіння Боже”, “саме на цьому принципі здається необхідним вивчати проблеми, що стосуються людини, її віри / невір’я і мови: мова і релігія, мова і культура, мова і мислення, мова і комунікація і т.д.” [6; пор. 8, с. 11]

Зрозуміло, що людський чинник має місце у релігійному спілкуванні: спілкування відбувається між людьми (проповідь, сповідь), створюється людиною (молитва, псалми) чи для людини (пророцтво). Але будь-який релігійний текст, у першу чергу, повинен вести до Бога: Бог є об’єктом пізнання у релігійній комунікації, суб’єктом допомоги і благословення людського життя, Його заповіді – основним

критерієм істини взагалі і правильності людської поведінки зокрема. В. Ф. Певницький, викладаючи принципи проповідницької діяльності, говорить, що проповідь повинна відповідати духу Святого Письма [13, с. 181]. Якщо у проповіді немає акцента на Бозі, Ісусі Христі, це вже не проповідь у власному значенні цього слова, оскільки проповідь визначається як “християнське церковне повчання..., що має своїм завданням передати і пояснити слухачам учення Ісуса Христа” [21, с. 401]. Ще більш категорично висловлюється гомілет Н. Стаффорд: “...Зміст проповіді повинен відповідати Слову Бога. Усе, що більше або менше за Слово Бога, не є проповіддю” [17, с. 15].

Виходячи із вказаних міркувань, вважаємо, що при прагматичному дослідженні гомілії поруч із людським фактором потрібно враховувати і досліджувати прояв Божественного фактору у тексті. Під *Божественним, Надприродним, світом sacrum* ми розуміємо Бога, Його природу, характер, заповіді, світ, в якому Він живе (духовний світ, представлений у Біблії, на відміну від фізичного світу), та все, що містять ці поняття.

Одним із основних аспектів дослідження людського чинника у мовленні, услід за Джоном Остінім, вважається виявлення іллокутивних і перлокутивних актів [7, с. 336; 16, с. 64]. Хочемо зробити деякі застереження щодо їх трактування у релігійному тексті.

Іллокуція розуміється як вираження мовними засобами мети і завдань, інтенцій мовця. На жаль, інколи іллокутивна сила висловлювань зводиться до маніпулятивних технологій і навіть нейро-лінгвістичного програмування [10, с. 69–72; 16, с. 274]. Такий підхід є логічним розвитком погляду на прагматику як “галузь лінгвістичних досліджень, основним завданням якої є вибір і вивчення мовних засобів, покликаних здійснити психологічний вплив (вольовий, емоційний) на отримувача текста” [22, с. 14], а на прагматичну установку – як на “реалізацію в окремому тексті намірів відправника тексту певним чином вплинути на отримувача”, результатом чого є “свідоме чи несвідоме прийняття отримувачем точки зору відправника” [10, с. 48] (підкреслено нами – А. К.).

На основі Святого Письма, духу якого, як зазначалося вище, повинна відповідати будь-яка християнська проповідь, ми стверджуємо, що будь-яка маніпуляція людською свідомістю і підсвідомістю чи підкорення людської волі суперечить християнському вченню. Основними ознаками маніпуляції є: прихованість, обман, перевага інтересів адресанта над інтересами адресата, вплив на несвідоме поза волею людини [12]. У Старому і в Новому Завітах ми бачимо інше: Бог завжди дає людині право вибору. Наприклад, у Законі Мойсея сказано: “Ось, сьогодні я даю перед вами благословення й прокляття: благословення, коли будете слухатися заповідей Господа, Бога вашого, які я наказую вам сьогодні, і прокляття, якщо не будете слухатися заповідей Господа, Бога свого...” (Повт. 11:26–28). Тут відверто і правдиво попереджається про наслідки вибору: ми знаємо з історії, що ізраїльський народ, коли перестав виконувати заповіді Бога і почав поклонятися ідолам, отримав прокляття: міста були знищені, люди убиті або захоплені у полон, де стали рабами. Існує духовний закон, що “заплата за гріх – смерть” (Рим. 6:23), і Бог не маніпулює людьми, обманним способом змушуючи їх виконувати Його заповіді, як ніби Він має з того користь; навпаки, люди мають користь, якщо роблять це. Навіть коли Бог давав чітку

вказівку щодо якоїсь дії, людина могла відмовитися і не виконувати цього, як у випадку з пророком Йоною чи ізраїльським народом у пустелі, – християнський Бог не зомбує людей, щоб вони були слухняні Йому. Якщо ж навіть формулювання вимог звучить суворо, ми не можемо відшукати у ньому ні прихованого обману, ні прихованих корисливих інтересів і цілей (подібно, як у написі “Не лізь! Уб’є!”).

Тому, якщо у тексті наявні ознаки маніпуляції й обману, ми стверджуємо, що це не християнська проповідь за своєю суттю, навіть коли за словесним оформленням здається такою, оскільки вона не відповідає Святому Письму, яке говорить, що “де Господній Дух, [там] свобода” (2 Кор. 3:17).

Також ми вважаємо неправомірним тлумачити релігійні тексти як свідомий цілеспрямований вплив на людину поза її волею. Принаймні, це стосується тих текстів, автори яких не засвідчені як такі, що перекручують Христове вчення для власних цілей. Іван Золотовустий зараховується до отців Церкви, тому, покладаючись на авторитет Церкви, можемо бути впевнені у чистоті намірів і відповідності істині повчань цього проповідника. Отже, ми вважаємо можливим розглядати окремі мовні засоби проповіді як засоби впливу (реалізація іллокутивного завдання) з тим застереженням, що вони не є маніпулятивними за своєю суттю, ані свідомо призначеними на підкорення волі слухачів.

Щодо перлокуції як ефекту мовленнєвої діяльності, реакції адресата, то вчені визнають, що його неможливо спрогнозувати для кожної окремої людини [7, с. 336]. Тим важче такий аналіз зробити для текстів, адресат яких для нашого спостереження не доступний (комунікація відбулася давно) і його реакція не засвідчена. Проте і тут хочемо дещо зауважити щодо специфіки релігійного спілкування.

Однією з особливостей релігійної комунікації є наявність трьох рівнів адресатів / адресантів: людина, що пізнає Бога, священник, як посередник між Богом і людиною у цьому пізнанні, сам Бог. Прагматична складність жанру проповіді полягає у тому, що, хоча на видимому рівні спілкування відбувається між проповідником і парафіянами, у ній Святим Духом присутній Бог, не тільки як об’єкт пізнання, а й як активний учасник комунікації. Істинність цього твердження підтримується Святим Письмом. Так, Христос сказав учням: “Де двоє або троє зберуться в Ім’я Моє, там і Я серед них” (Мт. 18: 20), – а також пообіцяв, що Святий Дух навчить їх, що вони мають говорити (Лк. 12:12; Ів. 14:26; 1 Кор. 2:12–13). Звідси погляд Церкви на проповідь як дію Божої благодаті [21, с. 401–402], коли через уста проповідника говорить сам Бог. Унаслідок цього можливість передбачити перлокутивну силу й ефект проповіді ще більше ускладнюється, оскільки там, де діє Божий Дух, сам проповідник не завжди може знати, що говорить Бог через його проповідь парафіянам, на які нагальні потреби і запитання людей Він відповідає. Це є ще однією причиною, чому ми вважаємо дослідження іллокутивних засобів проповіді корисним лише до певної міри, оскільки ефективність релігійної комунікації залежить не стільки від того, що і як говорить проповідник, а наскільки через нього діє Святий Дух.

Отже, прагматичний підхід у дослідженні релігійної комунікації ми вбачаємо у розгляді таких аспектів: 1) прояв фактору Божественного у мовних засобах; 2) характеристика адресанта й адресата, їх рольові функції та взаємодія у тексті; 3) мовленнєва реалізація релігійного спілкування, куди ми включаємо аналіз гомілії як жанру тексту за визначенням М. М. Бахтіна, тобто розглядаємо тематичні,

композиційні і стилістичні особливості гомілій. Поняття іллокуції, як втілення мовними засобами інтенцій адресанта, враховується лише тією мірою, наскільки це не суперечить нормам християнського спілкування: тобто, виключаючи будь-яку можливість маніпуляції і впливу на несвідоме.

Л і т е р а т у р а :

1. *Арутюнова Н. Д.* Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. 16. – С. 8–42.
2. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
3. *Бацевич Ф. С.* Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 280 с.
4. *Бобырева Е. В.* Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения) : автореф. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 Теория языка / Е. В. Бобырева. – Волгоград, 2007. – 32 с.
5. *Богачевская Н. В.* Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии / Н. В. Богачевская // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 74. – Т. 2. – С. 72–74.
6. *Бугаева И. В.* Религиозная коммуникация [Электронный ресурс] / И. В. Бугаева // Режим доступа до статті : <http://www.portal-slovo.ru/philology/39040.php>.
7. *Булыгина Т. В.* О границах и содержании прагматики / Т. В. Булыгина // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 333–342.
8. *Ицкович Т. В.* Православная проповедь как тип текста : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 Русский язык / Т. В. Ицкович. – Екатеринбург, 2007. – 24 с.
9. *Кагарлицкий Ю. В.* Риторические стратегии в русской проповеди переходного периода 1700–1775гг. : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 Русский язык / Ю. В. Кагарлицкий. – М., 1999. – 22 с.
10. *Кукушкина Н. М.* Эволюция жанра проповеди в новоанглийский период : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 Германские языки / Кукушкина Наталья Михайловна. – СПб., 2004. – 198 с.
11. *Майданова Л. М.* Религиозно-просветительский текст: стилистика и прагматика / Л. М. Майданова // Русский язык в контексте культуры. – 1999. – С. 172–193.
12. Манипуляция сознанием [Электронный ресурс] // Режим доступа до статті : <http://www.new-articles.ru/manipulation/man-features.html>.
13. *Певницкий В. Ф.* Церковное красноречие и его основные законы / Василий Федорович Певницкий. – СПб. : Изд-во И. Л. Тузова, 1908. – 306 с.
14. *Савин Г. А.* Коммуникативные стратегии и тактики в речевом жанре современной православной проповеди : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 Русский язык / Г. А. Савин. – М., 2009. – 26 с.
15. *Салахова А. Г.* речевые стратегии и средства их реализации в современных христианских немецкоязычных проповедях : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 Германские языки / А. Г. Салахова. – Уфа, 2006. – 23 с.
16. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Елена Александровна Селиванова. – К. : ЦУЛ, “Фитосоциоцентр”, 2002. – 336 с.
17. *Стаффорд Н.* Проповедование : человек и метод / Норт Стаффорд. – Донецк : Изд-во “Libre” Дух. центра “Благовест”, 2002. – 228 с.
18. *Степанов Ю. С.* В поисках прагматики (Проблема субъекта) / Ю. С. Степанов // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 325–332.
19. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка* / [под ред. М. Н. Кожинной]. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 696 с.
20. *Ушаков В. В.* Реализация прагматической функции просодии в английских проповедях : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 Германские языки / В. В. Ушаков. – М., 2009. – 18 с.

21. Христианство : Энциклопед. словарь : в 3 т. / [гл. ред. С. С. Аверинцев]. – Т. 3. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1993. – 783 с.
22. Шиповских М. В. Перевод прагматических компонентов протестантской проповеди (на материале английского и русского языков) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Мария Валентиновна Шиповских. – М., 2006. – 345 с.
23. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

Крокис А. М. Прагматика религиозных текстов.

В статье рассматриваются прагматические особенности религиозных текстов. Прагматический подход исследования религиозной коммуникации, по мнению автора, осуществляется путем анализа таких аспектов, как проявление фактора Божественного в языковых средствах, характеристика адресанта и адресата, их ролевых функций и взаимодействия в тексте, речевая реализация религиозного общения, а именно, анализ гомилии как жанра.

Ключевые слова: прагматика, религиозный текст, иллокуция, перлокуция, жанр.

Krokis A. M. Pragmatics of religious texts.

The pragmatic features of religious texts are examined in the article. Pragmatic approach in research of religious communication, in author's opinion, consists in the analysis of such aspects: 1) a display of Divine factor in language means; 2) description of addresser and addressee, their interaction in text; 3) speech realization of religious communication, namely, analysis of homily genre.

Keywords: pragmatics, religious text, illocution, perlocution, genre.

Кузнєцова О. О.

**Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана**

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ У ВНЗ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядається методика використання особистісно-орієнтованого підходу в процесі навчання іноземній мові у ВНЗ нефілологічного профілю та впровадження активних методів навчання.

Ключові слова: інновації в освіті, особистісно-орієнтований підхід, методи і форми, компетенція, стратегія.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні існує потреба суспільства в спеціалістах різних профілів, які добре володіють іноземною мовою, а також зростає зацікавленість самих студентів в отриманні якісної підготовки з іноземних мов. Проте, залишається фактом, що за роки навчання у ВНЗ нефілологічного профілю у значної кількості студентів не вдається сформувати вміння і навички мовного спілкування. Тому слід шукати і втілювати нові форми і методи роботи у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Актуальність нашого дослідження визначається посиленням уваги до всіх видів освіти, яка розглядається як найважливіший фактор соціального та економічного прогресу в сучасних умовах. Причина полягає в тому, що основною цінністю і капіталом сучасного суспільства стає людина, здатна до пошуку і засвоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень.